

FIGYELŐ

Harcot a magyar nyelv rontása ellen

A nyelvek életében nincs megállás, nincs megállapodás. A nyelv az emberi társadalommal együtt, mint annak kifejező eszköze, állandóan fejlődik. Az élő nyelveket nem tudósok, filológusok teremtették, hanem a nép. Az emberi társadalom legalacsonyabb színvonalán, amikor még legkezdetlegesebb használati tárgyain kívül semmit sem tudott alkotni, már gondolatainak kifejezésére törekedett, hangot formált, a hangból szavakat, tehát a nyelvet alakította. S a társadalmak fejlődésével, az egyetemes társadalmi csoportok, emberi közösségek, törzsek, osztályok, nemzetek fejlődésével, egymás elleni harcával és egymáshoz való közeledésével, ahogyan a törzsi sajátos népraizi és nemzeti sajátosságok egy-egy nép életében mélyültek és rögződtek, úgy érvényesültek a kölcsönhatások is.

Tiszta nemzeti nyelv nincs. A magyar nyelvet a filológusok a finn-ugor nyelvcsaládba sorozták. A tudománynak ez az osztályozása csak a nyelv eredetére vonatkozik, amikor más népeké mellett, vagy azok közvetlen hatása eredményeként alakult. De a világ azóta is nagyot fejlődött, s benne nagyot haladtak az egyes népek s velük külön nemzeti nyelvünk is. Az ősi testvérnépekkel, finnekkel, osztjákokkal, vogulokkal s az Ural vidékének más népeivel nincs már semmi nyelvi közösségiünk. Az a néhány magyarhoz hasonló szó, melyeket történészek és szenvedélyes etimológusok ujjongva felfedeznek nálunk, meg sem közelítik a más nyelvekből átvett iövevény-szavak számát. A magyar nyelvben már sokkal több a latin, a germán, a szláv eredetű szó. A magyarok szomszédságában élő népek nyelvi hatása a civilizáció fejlettségével sokkal nagyobb volt, mint a kezdetleges nyelvünkre gyakorolt ural-vidéki hatás. A Halotti beszéd csak hétszáz esztendő, de ahhoz, hogy a mai magyar megértse, le kell fordítani. Ami számunkra érthetetlené teszi, az azt hiszem, az európai hatás alatt fejlődött nyelvi különbség.

Szavainak eredetében, összetételében tehát a magyar nyelv sem nevezhető tiszta nemzeti nyelvnek. De alkatában, szellemében, törvényeiben mégis sajátosan nemzeti nyelv!

S ha most felvetjük a magyar nyelv romlásának kérdését itt a mi vidékünkön, nem nyelvi sovinizmus vezet bennünket. Nem a iövevény-szavak ellen akarunk küzdeni, nem a nyelvünkbe betörő idegen szavak ellen védekezünk, hanem a magyar nyelv szelleméhez, alkatához és törvényeihez való ragaszkodásra buzdítunk. Nem vagyunk puristák, az idegen szavakra betegesen vadászó nyelvészek, akik gyakran elvesznek a részletek rengetegében s a fáktól nem látják az erdőt, szavaktól a nyelv hatalmas épületét. Nem az a kérdés, hogy udárnikot mondunk-e vagy rohamunkást, pszichológiát vagy lélektant. A szavak fogalmakat takarnak, s aki a pszichológia fogalmával még nem találkozott, annak a magyar műszó éppen olyan idegen lesz. Ez, természetesen, korántsem jelenti,

hogy nem teszünk különbséget s nem alkalmazzuk idegen szavak helyett a már polgárjogot nyert műszavakat. De harcunk elsődleges célja nem ez. Előszöről kell kezdenünk, a betegség kórokozóját kell megtalálnunk, hogy hozzáfoghassunk a kezeléshez. Az idegen szavak elleni küzdelem egyelőre olyan fényűzés volna nyelvünk rohamos romlása idején, amit nem engedhetünk meg magunknak.

A magyar nyelv a mi vidékünkön alkatában, szellemében és törvényeiben romlik. S nem a nyelv teremtője, a nép rontja, hanem a nyelv művelője, az értelmiség. A magyar nép, különösen a zárt tömbben élő nép, ösztönösen beszéli ősi nyelvét, s ha beenged iövevény-szavakat, azokat magához idomítja, beilleszti a nyelv egészébe anélkül, hogy az szellemében bármilyen változást is okozna. Vannak nyelvjárásaink, ahol a szláv hatás nagyon erős volt, ahol rengeteg használati tárgy neve szláv eredetű és csupán a kiejtéssel és a ragokkal magyarosították. Mégis szép, világos, értelmes és fordulatos magyar beszédet alakítottak ki. Az, hogy Kupuszina színmagyar községben a régi Jugoszláviában nem volt magyar iskola s a legények jórésze cirill-betűvel írt magyarnyelvű levelet a katonaságból családjának, mert az iskolában a latin betűket nem tanulta meg — a kupuszinaiak magyar nyelvén nem változtatott. Bizonyos hogy ezáltal is hozzájuk tapadt néhány szláv szó, melyeket talán sohasem zárnak már ki nyelvünkéből, de annak alkatához még konokabban ragaszkodtak, mint azelőtt. A régi népellenes politika nem engedte őket az általános magyar kultúrához felemelkedni, hanem még inkább visszalökte őket magányosságukba.

Ma már magyar iskola van Kupuszinán, sőt a gimnázium, s nemcsak Kupuszinán, hanem mindenütt, ahol magyarok élnek. Az új Jugoszláviában annyi nyelvi szabadságot kaptunk, hogy egyszerűen nem vagyunk képesek élni vele. A háború a vajdasági magyar értelmiség jórésztét elsodorta. A most alakuló új magyar értelmiség világnézetében erős lehet, általános műveltség tekintetében magasabb színvonalon áll, mint a régi magyar értelmiség, de a magyar kultúrát, a magyar történelmet alig ismeri s anyanyelvén csak rosszul, sok kínlódással, dadogva képes kifejezni magát. Még mindig nem nyithatunk annyi magyar iskolát, amennyit a néphatóságok eltartanának, mert nincs elegendő magyar tanító és tanár. A magyar iskolák tanerői túnyomó többségben szerb iskolákba jártak, hiszen magyar iskolába nem járhattak műveltségüket így nem anyanyelvükön szerezték, szerbül tanultak gondolkodni, magyar nyelvük pedig csak otthoni használatra szolgált.

Most az új Jugoszláviában viszont szabadon fejlődhetik a magyar kultúra, a magyar nyelv, nemcsak ápolhatjuk, fejleszthetjük, de kötelességünk is ápolni. A néphatóságok szigorúan ügyvelnek arra, hogy magyar iskolába magyar nemzetiségű tanerőket nevezzenek ki. Hogy az a szegény magyar tanító csak a vulgáris nyelvet beszéli, azon nem torpanhat meg az iskolapolitika. Találja fel magát! A magyar kultúra, a magyar nyelv műveléséhez pedig minden lehetőséget megad népi államunk éljenek vele, élvezzék a magyarok ahogy tudják. A hatóságok arra is ügyvelnek, hogy mindenütt, ahol magyarok élnek, a magyar nyelv legyen elsősorban a kifejező eszköz. Hogy a feliratok, hirdetések magyar nyelvén adják tudtára a népek, amit tudnia kell.

S így lépten-nyomon ráeszmélünk, hogy milyen szegények vagyunk, hogy mennyire eltávolodtunk nemzeti kultúránktól, mennyire nem tudjuk saját anyanyelvünket sem. A magyar feliratok és hirdetések hemzsegek a magyartalanságoktól, a helyesírási hibáktól, sőt gyakran egyszerűen érthetetlenek. Vannak magyar tanárok és tanítók, akik nincsenek

tisztában, szegények, a magyar helyesírással, a nyelvtan legelősebb szabályaival. Pedig magyarul kell tanítaniok s így maguk rontják nyelvüket.

Lapjainkban már más, de talán a fentieknél is súlyosabb hibákkal találkozunk. Nem a helyesírásról van szó, mert ilyen hibákat sem, erre a szerkesztők és lektorok vigyáznak. Még az íkes ige használata is megfelel az újabb magyar nyelvtani törvényeknek. Sokkal veszedelmesebb baj sajtónkban az általános stílustalanság. Nem egyéni stílustalanságra gondolok, hiszen vannak íróink és újságíróink, akik egészen kifinomult egyéni stílussal rendelkeznek, hanem az általános stílustalanságra, amely lapjainkban a magyar nyelvet annyira jellemzi.

Lapjainkban és sajtótermékeinkben általában sok a fordítás. Fiatalkialakulatlan irodalmunk képtelen még egymaga ellátni a magyar tömegeket, de még ha erősebb és kiterjedtebb volna, akkor sem lehetne célja a szellemi önellátás. Világnézetij és politikai irodalmunkat a meglévő jogszólás, illetve szerb-horvát nyelvre lefordított anyagból kapjuk. Ezt az anyagot le kell fordítanunk. Van azonban még egy feladatunk; megismertetni a magyar olvasót a szláv irodalom jelesebb termékeivel is. Ezen a téren jóvá kell tennünk az évtizedes mulasztásokat. Sokat kell fordítanunk! Államférfiaink nemcsak a szerb, a horvát, a szlovén népekhez szólunk beszédekben és írásaikban, hanem Jugoszlávia minden népéhez hozzánk magyarokhoz is. Ezeket a beszédeket és írásokat le kell fordítanunk, hiszen a magyar nép életét, helyzetét is érintő kérdésekkel foglalkoznak. Sokat kell fordítanunk! Lapjainkban az anyag nagy részénekönvtermelésünk jelentős része megint csak fordítás.

A magyar irodalom legnagyobb alakjai saját alkotásaik mellett nagy, őszinte és tiszta örömet találtak a fordítás munkájában. Mennyi szeretettel fordította Arany János Aristophanes meséit, s mennyit fordítottak legiobbjaink közül is: Petőfi, József Attila! A fordítással egy kicsit mindig könnyítjük ablakunkat más népek udvarára, megismerkedünk más népek életével, szellemével, sajátosságaival, s a barátkozás, az ismerkedés mindig öröm. Még Ady is, aki pedig nem tudott semilyen idegen nyelvet megtanulni, barátai segítségével és a felfedezés boldogságával ültette át magyarra nem egy korabeli francia költő strófáit.

Mi nemcsak költőket fordítunk. A politikusok beszédei, a közgazdasági szakemberek, az ideológusok írásai nélkülözik a költői elemeket, a nyelvi szépségeket, a mondatok ritmusát és zenéjét. Náluk a tények megállapítása, a gondolat közlése mindennél fontosabb.

De ha kisebb igénnyel fogunk ezeknek az írásoknak lefordításához, könnyelműségünk a lefordított munkán áll bosszút. A fordítói munka nehézségét nem a mű értéke szabja meg. Szabó Endre, az orosz klaszszikusok magyar fordítója mondja valahol, hogy Tolstojt könnyebb lefordítani, mint jónéhány nálánál kisebb író. A fordító munkája, akár művészi feladatra vállalkozik, akár másra, egyformán nagy és felelősségteljes.

A rossz fordítással nemcsak az eredeti mondanivaló sikkadhat el, de nyelvünket is tönkretelhetjük. S miután lapjainkban rengeteg a fordítás nálunk is az a veszély fenyeget. Mert lapjainkban gyakran találkozunk olyan rossz fordítással, amely nemcsak a magyar gondolkodásmódtól, a magyar nyelv szerkezetétől, a magyar gondolatmenettől idegen, de az eredeti mondanivalót is kifordítja, értelmétől megfosztja. Fordítóink a dolog könnyebb oldalát veszik: a szolgálai alkalmazkodást, a szószertintű fordítást. Úgy okoskodnak, hogy felelősségteljes munkájukban, amikor a lefordítandó anvagnak minden szava fontos, mert minden szó-

nak súlya van, minden szót szótári értelemben kell lefordítani s akkor senki sem tehet szemrehányást. Egyszer, mindenre elszántan, rámutattam arra a veszedelemre, mely nyelvünket a vajdasági magyar sajtó részéről fenyegeti. Azt is hangsúlyoztam, hogy a szolgai fordítás nemcsak nyelvünk szellemét és törvényeit sérti és rontja, hanem értelmetlenné teszi a lefordított anyagot is.

Mi azonban nemcsak írásban fordítunk: beszédben is. Multkor egy magyar kulturális értekezleten vettem részt, ahol egyik tekintélyes társadalmi szerveztünk magyar kiküldötte megnyitó beszédét így kezdte: »Most a néptársak majd meg fognak ismerkedni Gyilász elvtárs kifejtéseivel, amit az irodalomról, a művészetről és más ilyen dolgokról kifejtett.«

Annakidején feljegyeztem ezt a mondatot, nem úgy, mint a szabóipar térhódítását a magyar nyelvben, ahol már nemcsak fordítunk, hanem immár fejtünk is, sőt kifejtünk, de mint tipikus példáját a mindennapi nyelvrontásnak. Meg kell jegyznem, hogy a kiküldött valószínűleg még soha nem gondolt arra, hogy nem tud magyarul. Hiszen magyar, hát csak tudja az anyanyelvét! De a kifejtés (izlaganje) szót szerbből fordította, mert ahonnan az értekezletre eljött, szerbül beszéltek Gyilász elvtárs »kifejtéseiről«.

Bocsánat, nem humoros cikket akartam írni! Az idézet nem kiragadott, csak itt-ott előforduló példa. Ha az volna, csakugyan mosolyoghatnánk. De miután lépten-nyomon, állandóan a Vajdaság minden részében belültközünk a magyar nyelv ilyen csunya kinövéseibe, sirnunk kellene, félrevernünk minden harangot és harsány hangon kiáltani, hogy mindenüti meghallják: Emberek, magyarok, vigyázzunk anyanyelvünkre! Ne hagyjuk ebek harmincadján, ne hagyjuk veszendőbe menni, mert ha így romlik tovább, gyermekeink már nem tudnak majd magyarul! Ha egy nyelv elveszti szellemét, ha elfelejtik törvényeit és megbontják alkatát, akkor az a nyelv sorvad és lassan pusztul. Akkor az a nyelv kihal, s akik egykor még használták, olyan nyelven gondolkoznak majd, amelyen jobban tudják kifejezni magukat. Ha így megy tovább, mit várhatunk gyermekeinktől, a jövő magyar nemzedéktől? Ha nem lesz magyar nyelv, magyar kultúra sem lehet.

Ne keressük a rossz, kirívó példákat mások nyelvében. Ismerjük be szép csendesen, hogy saját magunk is rontjuk nyelvünket. Magam is sokat fordítok, magam is gyakran megdöbbenek, hogy mondatszerkesztésem idegen, hogy nem voltam elég éber s állítmányom a mondat elején ágál. Ne tessék mosolyogni rajtam, nem csinállok magamnak fölösleges gondokat. Nem játék ez, nem tanáros szörszálhasogatás, hanem sajnós, komoly dolog. Nemcsak a stílusról van szó, nemcsak arról, hogy szépen, vagy pongyolamódon fejezzük ki magunkat, hanem az értelemről, az érthetőségről, a világos beszédéről és írásról. S ezt csak úgy érjük el, ha ragaszkodunk nyelvünk szelleméhez, alkatához és törvényéhez.

Nyelvünk ápolását senki sem akadályozza. Az, hogy magyarok vagyunk nemcsak történelmi adottság, hanem nyelvi kényszer is. Nem azért vagyunk magyarok, mert jó annak lenni, hanem azért, mert az anyanyelvünk magyar, mert magyarnak születtünk s főleg, mert magyaroknak neveltek bennünket. S mivel magyarok vagyunk, gyermekeinket is magyarnak neveljük. Ez természetes.

Mit tegyünk hát? Tanuljunk a néptől, a magyar falvak népétől! Nem szavakat, hiszen az irodalmi nyelvnek magasabb színvonalon kell állnia s így nagyobb szókinccsel rendelkeznie, mint a népi nyelvek-

De a magyar nyelv szellemét, alkatát, bámulatosan gazdag fordulatait, primitívségükben is tökéletes törvényeit még azokban a falvakban is megcsodálhatjuk, ahol egészen sajátos nyelvjárással beszélnek. A kőrögyi ember — mily keveset hallunk erről az ősi szlavóniai népszigetről! — mielőtt rágyújt a pipájára, előveszi »duvanyos keszejét«, de mégis zengzetes, dallamos magyar nyelven beszél; ha idegen szavakat is használ, azokat sajátjának tekinti, mert szorosan belefomta a magyar nyelv gazdag és szerteágazó szövevényébe. Hogy a kupuszinai ember a Zelenortban lakik s komájához a Grédába megy, vagy a Budzsákba be-szűggetni, s amikor a menyecske úgy enveleg, hogy azt mondja: »Jaj-maga hogy kicsodás ember, az már sokaság!« — ettől az ő magyar nyelvünk még nem lesz idegen.

Nem vehetjük át a falu nyelvét, de tanulhatunk a falusi magyartól és tanulunk is kell tőle. Mert a magyar nyelv itt bizonyosan másként fejlődik majd, mint Magyarországon. Lesznek olyan elemei, amelyek különböznek majd minden más vidék, vagy terület magyar nyelvé-től. Ezzel számolnunk kell, de az egyetemes magyar nyelvtől eltér-nünk mégsem szabad.

Legfőbb feladatunk az igényesség legyen. Szeressük nyelvünket, ápoliuk és ragaszkodjunk hozzá! Hogy hol kell kezdenünk a munkát? Talán söpörjön először mindenki a maga háza előtt. Csináljunk először otthon, a környezetünkben rendet. Kezdjük a legелеmibb dolgoknál. Amikor néhány héttel ezelőtt városunkban megalakítottuk — tanárokból, ta-nítókból, nyomdászokból és újságírókból — magyar nyelv-művelő társaságunkat, felmerült a kérdés, hogyan és hol kezdjük a munkát. Egy öreg magyar tanár azt mondta, kezdjük az ábc-nél.

S ezen senki sem csodálkozott.

Talán mindenütt az ábc-nél kellene kezdeni. De hát kezdjük el már egyszer!

Herceg János